

ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΣΕ Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ(*)

Κάποιο βράδυ, θὰ στεκόταν ὁ Παῦλος μὲ τὸν φίλο του στὴν ἀκρογιαλιά, ἐκεῖ ὅπου ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία δίδουν τὰ χέρια, μιλώντας μὲ Μακεδόνες ναῦτες καὶ κυττάζοντας ἀπέναντι, πρὸς τὰ βουνὰ τῆς Σαμοθράκης, πού χάνονταν μέσα στὸ χρυσαφὶ τοῦ δειλινοῦ. Τὰ κύματα τῆς νοσταλγίας πλημμύριζαν τὴν ἀποστολική του ψυχὴ, κι' οἱ εἰκόνες τῆς ἡμέρας γέμιζαν τῆς νύκτας τοὺς ὄραματισμούς. Ἐνα ὄραμα μέσα στὸ ὄνειρό του τοῦ ἔδωσε νὰ καταλάβῃ καθαρὰ τὸ νόημα τῆς νοσταλγίας του. Ἡ μορφὴ ἑνὸς Μακεδόνο, πέρ' ἀπὸ τὴν θάλασσα, ξεπρόβαλλε πάνω ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Σαμοθράκης, καί, γυρισμένη πρὸς τὸ μέρος του, ζητοῦσε βοήθεια ἐκτείνοντας τὰ χέρια καὶ λέγοντας: «Διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν». Ἦταν ἡ φωνὴ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὸν Χριστιανισμό.

Κάποτε, ἀπ' τὴν Μακεδονία ἦλθε ὁ νεαρὸς ἥρωας μὲ τὰ εἰκοσιδύο του χρόνια κι' ἔφερε τὰ δῶρα τῆς Δύσεως-ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλοσοφία-στὴν Ἀνατολή. Τώρα, ἡ Δύσις εἶχε χρεωκοπήσει πνευματικῶς, καί, παρακαλώντας, ζητοῦσε τὸ ὠραιότερο δῶρο τῆς Ἀνατολῆς. Σήμερα ξέρουμε ὅτι, συχνά, στὴν ζωὴ τῶν ὀνείρων, ἀντικατοπτρίζονται οἱ βαθύτεροι πόθοι τοῦ ἀνθρώπου. Ἐτσι κι' αὐτὸ τὸ ὄνειρο μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ρίξουμε ἕνα βλέμμα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Παύλου, πού μία μόνον γνώριζε σκέψη: νὰ φέρῃ τὸν Χριστὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιό του μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς.

Ὁ Δυτικὸς Πολιτισμὸς ἔλαβε καινούργια στροφὴ ὕστερ' ἀπ' τὴν συνάντησι μὲ τὸν Λουκᾶ κι' ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ὄραμα. Τὴν ἐπομένη ἡμέρα, ὁ Παῦλος ἀνέφερε τὸ ὄνει-

ρό του στὸν σύντροφό του. Κι' οἱ δύο εἶχαν τὴν ἴδια ἐντύπωσι: τὸ πρᾶγμα προέρχεται ἀπ' τὸν Θεό! Ὁ Λουκᾶς, ὡς μορφωμένος Ἕλλην ἤξερε τὸ περίφημο ὄνειρο τοῦ Ἀγαμέμνονος, πού, μὲ τὴν μορφὴ τοῦ Νέστορος, ἔστειλε ὁ Ζεὺς γιὰ νὰ ξεγελάσῃ τὸν βασιλιά (Ἰλιάς Β, 1-75)· ὡς χριστιανός, ὅμως, ἤξερε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν στέλλει ἀπατηλὲς εἰκόνες. «Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς».

«Διαβάς», ἔλα ἀπέναντι σὲ μᾶς! Ἡ ἀπόστασι δὲν ἦταν μεγάλη, ταξίδι δύο ἡμερῶν: Ἄλλ' ἢ πρόσκλησι δὲν σήμαινε μόνον κάτι τὸ τοπικόν, ἀλλ' εἶχε καὶ πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ νόημα. Κι' αὐτὸς ἦταν ὁ μακρὸς δρόμος. Ἡ συριακὴ καὶ φρυγικὴ νοστοροπία ἦταν γιὰ τὸν Ἑβραῖο κάπως κοντά, ἀλλ' ὁ ἑλληνομακεδονικὸς κι' ὁ ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς ἦταν ἀκόμα μακρὰ γιὰ τὸν Ἀπόστολο. Ὁ Παῦλος ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ πνευματικὴ κατεργασία, γιὰ νὰ γίνῃ καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνας Ἕλλην καὶ γιὰ τοὺς Ῥωμαίους Ῥωμαῖος. «Διαβάς», ἔλα σὲ μᾶς! Ἡ πρόσκλησις αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται διαρκῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Πρέπει νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ προσαρμοσθῇ μὲ τὴν νοστοροπία, τὸν τρόπο ζωῆς καὶ τὰ αἰσθήματα ξένων λαῶν καὶ φυλῶν, καὶ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καταπιέσῃ ὅ,τι δόθηκε ἀπ' τὸν Θεὸ καὶ εἶναι, ἐκ φύσεως, πολύτιμο καὶ εὐρωστο. Αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν προσέγγισις, «διάβασις». Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ μιλήσῃ στὴν γλῶσσα τῶν λαῶν πού θέλει νὰ ἔλθουν στὸν Χριστό.

Μεγάλῃ ἡ ἡμέρα γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν ὁ Παῦλος μὲ τοὺς τρεῖς συνοδοὺς του πατοῦσαν, γιὰ πρώτη φορὰ, τὸ πόδι τους στὴν Μακεδονία, σὲ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος. Κάποτε ζοῦσε ἐδῶ ἕνας γενναῖος, ὑγιής, κι' εὐγενικὸς λαὸς πού, μὲ τὴν τολμηρὴ ἐπιχείρησι τοῦ νεαροῦ βασι-

(*) Τὸ κομμάτι αὐτὸ πού δημοσιεύουν σήμερα οἱ «Ἀκτίνες» εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸ γνωστὸ στοὺς ἀναγνώστας μας, περίφημο βιβλίον τοῦ J. Holzner «Paulus», πού θὰ κυκλοφορήσῃ ἐντὸς ὀλίγου μεταφρασμένο εἰς ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν συνεργάτη μας κ. Ἰερώνυμο Ι. Κοτσώνη στὴ σειρά τῶν ἐκδόσεων τῆς «Δαμασκοῦ».

λιᾶ του, ὄχι μόνον ἔγινε παγκοσμίως περίφημος, ἀλλὰ καὶ στὴν σκέψι τῆς Θείας Προνοίας, πρὶν ἀπὸ αἰῶνες ὀλόκληρους, προπαρεσκεύασε πάνω στὴ γῆ τὸν δρόμο γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο. Θαυμαστά, ἀπλᾶ καὶ μεγαλόπρεπα γράφει ἡ Ἁγία Γραφή, στὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Μακκαβαίων: «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ πατάξαι Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου τὸν Μακεδόνα... Δαρεῖον βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μήδων... συνεστήσατο πολέμους πολλούς, καὶ ἐκράτησεν ὀχυρωμάτων πολλῶν, καὶ ἔσφαξε βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ διῆλθεν ἕως ἄκρων τῆς γῆς... καὶ ἠσύχασεν ἡ γῆ ἐνώπιον αὐτοῦ... καὶ μετὰ ταῦτα ἔπεσεν ἐπὶ τὴν κοίτην, καὶ ἔγνω ὅτι ἀποθνήσκει» (α' 1-5). Κι' οἱ πιὸ μεγάλοι ἄνθρωποι τῆς Ἱστορίας, εἴτε Ἀλέξανδροι λέγονται εἴτε Καίσαρες, εἶναι μόνον πρόδρομοι, αὐτοὶ ποὺ ἀνοίγουν τὸ αὐλάκι γιὰ νὰ περάσῃ ὁ θεῖος σπορεύς, «δοῦλοι τοῦ Θεοῦ». Μέσα σ' ὄλους τοὺς ἀρχαίους λαούς, οἱ Μακεδόνες ἔμοιαζαν πιὸ πολὺ μὲ τοὺς Ρωμαίους. Ὑστερ' ἀπ' τὸ 167 π. Χ., οἱ Ρωμαῖοι ἦταν οἱ κυρίαρχοι τῆς Μακεδονίας, καὶ τὴν χώρισαν σὲ τέσσαρες διοικητικὲς περιοχές, ποὺ οἱ πιὸ σπουδαῖες ἦταν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Φιλίππων.

Ἀπὸ μακρυνά, χαιρετοῦσε τὸν ταξειδιώτη ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος τοῦ λιμανιοῦ τῆς Νεαπόλεως (τῆς σημερινῆς Καβάλλας), ποὺ ἦταν κτισμένη ἀμφιθεατρικὰ πάνω σὲ μία προεξοχὴ τοῦ βράχου, δίπλα στὴν θάλασσα. Ἐνας κύκλος πάνω στὸ λιθόστρωτο τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, δείχνει σήμερα τὸ μέρος ὅπου ἀποβιβάσθηκεν ὁ Παῦλος. Παρακάμπτοντας τὴν πολίχνη, οἱ ταξειδιῶτες μας σκαρφάλωσαν πρὸς τὰ πάνω, περπατώντας, πότε στὴν περίφημη Ἐγνατία ὁδὸ, ποὺ εἶχαν κατασκευάσει οἱ Ρωμαῖοι, πότε στὸ μονοπάτι, ποὺ ἦταν σκαμμένο πάνω στοὺς βράχους τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Παγκαίου. Τέλος, ἔφθασαν στὴν ὑψηλὴ στενωπὸ, ἀπ' ὅπου, ἐμπρὸς στὰ μάτια τους, ξετυλίγεται, πρὸς βορρᾶν, θαυμασία θέα. Ἐρριξαν τὰ βλέμματά τους πρὸς τὴν πεδιάδα μὲ τὰ ἀφθονα νερά, ὅπου ἀπέναντι, στὰ τελευταῖα ὑψώματα τῆς ὄροσειρᾶς, ὑψώνονταν οἱ Φίλιπποι μὲ τὴν

ἀκρόπολὶ τους. Βουκολικὸ τοπεῖο, γεμᾶτο ποίησι. Ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀνθόσπαρτο λιβάδι τῶν ἀσφοδελῶν, σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο μῦθο, ἄρπαξαν τὴν Περσεφόνη καὶ τὴν κατέβασαν στὸν κάτω κόσμο, γιὰ νὰ γίνῃ ἑκεῖ ἡ βασίλισσα τῶν σκιῶν τῶν νεκρῶν. Τὸ ἴδιο καὶ στίς πεδιάδες καὶ στίς καρδιές τῆς Ἑλλάδος, πνοὴ ἀβάστακτης λύπης καὶ πένθους ἔπνεε, μέχρις ὅτου ἤλθε τὸ Εὐαγγέλιο, τὸ χαρούμενο μήνυμα τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀναστάσεως, ποὺ οἱ πρῶτοι κήρυκὲς του περνοῦσαν σήμερα αὐτὸ τὸ τοπεῖο. Παρακάτω, στὸ ποταμάκι Γαγγίτης, ἔπεσαν ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος στὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ρώμης, πολεμώντας τὸν Μάρκο Ἀντώνιο καὶ τὸν Ὀκταβιανό (42 π. Χ.). Καὶ τώρα, βρίσκονταν ἐκεῖ οἱ ἀπεσταλμένοι μιᾶς καινούργιας ἐλευθερίας, οἱ κήρυκες ἐνὸς νέου κατακτητοῦ τῆς οἰκουμένης, πού, χωρὶς πολέμους καὶ αἵματα, πρόσφερε γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ κόσμου πολὺ περισσότερα παρὰ ὅλοι οἱ μαχητὲς τῆς ἐλευθερίας μαζί. Σ' αὐτὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης σφυρηλατήθηκε τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Αὐγούστων. Γι' αὐτὸ, ὁ Αὐγουστος ἔδωσε στοὺς Φιλίππους τὰ προνόμια ρωμαϊκῆς στρατιωτικῆς ἀποικίας μὲ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν ἰταλικῶν πόλεων, καὶ τοὺς ἀπήλλαξε ἀπ' τοὺς φόρους. Οἱ ἀπόμαχοι εἶχαν γνησία ρωμαϊκὴ συνείδησι, καὶ μαζί μὲ τὶς ρωμαϊκὲς θεότητές τους-Ἀθηνᾶ, Ἀρτέμιδα, Ἐρμῆ, Ἡρακλῆ-ἔφεραν καὶ τὴν ρωμαϊκὴ εὐσυνειδησία καὶ τὸν ρωμαϊκὸ τρόπο ζωῆς. Ἡ στρατιωτικὴ ρωμαϊκὴ ὁδός, ποὺ διεσταύρωνε τὴν Μακεδονία ὀλόκληρη, ἀπ' ἀνατολὴ μέχρι δύσι, καὶ κατόπιν πέρα ἀπ' τὴν Ἀδριατικὴν, μέσω Μπρίντιζι, καὶ ὠδηγοῦσε πρὸς τὴν Ρώμη, αἰσθάνονταν ὅτι τοὺς συνέδεε μὲ τὴν πρωτεύουσα τῆς οἰκουμένης καὶ μὲ τὸν καπιτώλιο Δία. Ἔτσι, οἱ Φίλιπποι εἶχαν γίνῃ τυπικὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχιακὴ πόλις, μικρογραφία τῆς Ρώμης, μὲ τὴν ἀγορὰ της, τὸ forum, μὲ τὸ θέατρο, τὴν ἀκρόπολὶ της, καὶ τὸ τεῖχος της. Οἱ ἄνθρωποι ἦταν περήφανοι γιὰ τὸ φιλελεύθερο πολίτευμά τους καί, κάθε χρόνον, ἔβγαζαν μὲ ἐκλογές, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ρωμαίων ὑπάτων, δύο δημάρχους ἢ «ἄρχοντας» ἢ, λα-

ικώτερα, «στρατηγούς». Ὄταν αὐτοὶ πήγαιναν στὴν ἀγορά, γιὰ νὰ δικάσουν, προπορεύονταν ἔμπρὸς τοὺς δύο ραβδοῦχοι κρατώντας ἀπὸ ἓνα μαστίγιο κι' ἀπὸ ἓναν πέλεκυ.

Μαζὶ ὅμως μ' αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, ἐξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν οἱ ἀπόγονοι, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, πὺν τοὺς εἶχε κάποτε ἀποικίσει ὁ Φίλιππος, γιὰ νὰ βγάλῃ χρυσάφι ἀπ' τὶς φλέβες τοῦ Παγγαίου. Ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι, ὅπως πάντα, δυσκολοκυβέρνητοι. Οἱ ἄνδρες βαριοί, περήφανοι, δύστροποι, οἱ γυναῖκες φιλελεύθερες κι' ἀνεξάρτητες, συζητοῦσαν μεγαλοφώνως πολιτικὰ καὶ λάβαιναν μέρος στὶς ἐκλογές καὶ στὶς ταραχές. Ὄταν ἔγιναν χριστιανές, ἦταν εἰς θέσιν νὰ ἐξασκήσουν ἐδῶ μεγάλην ἐπιρροή. Ἀπ' τὴ γειτονικὴ Θράκη εἶχαν εἰσδύσει καὶ ιδέες καὶ ἔθιμα ἀπ' τὶς ὀρφικὲς μυστηριακὲς διδασκαλίες, μὲ τοὺς ὕμνους των, ὅπου ἡ ψυχὴ, σὲ μεγάλη ἔξαρσι, ὑψωνόταν πρὸς τὴν ιδέα τῆς ἀθανασίας. Αὐτὴν τὴν θρησκευτικὴ μεταρσίωσι τὴν αἰσθανόταν προπάντων ἡ γυναικεία ψυχὴ, πὺν εἶναι τόσο ἐπιδεκτικὴ γιὰ τὰ οὐράνια. Ὁ Παῦλος ἤρε κι' ἐδῶ κυρίως πολλὲς γυναῖκες, πὺν τὸν ἀκολούθησαν μ' ἐνθουσιασμό. Οἱ Φίλιπποι ὑπόσχονταν πὺν θὰ γίνουν καρποφόρο ἱεραποστολικὸ πεδίο.

Στὶς ἐπόμενες ἡμέρες κύτταξαν νὰ ἰδοῦν τί θὰ ἔκαναν καὶ πὺν θὰ ἄρχιζαν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἔτσι ἦλθε τὸ Σάββατο. Οἱ Ἑβραῖοι ἐδῶ ἦταν λίγοι. Συναγωγὴ δὲν ὑπῆρχε, γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχαν ἀρκετοὶ νομοδιδάσκαλοι, πὺν, σύμφωνα μὲ τοὺς ραββινικοὺς νόμους, ἦταν ἀπαραίτητοι γιὰ νὰ σχηματίσουν συμβούλιο καὶ δικαστήριον. Ἄλλ' ὅταν δὲν εἶχαν Συναγωγὴ, ἔπρεπε νὰ ἔχουν τουλάχιστον ἓναν κλειστό, περιτειχισμένο ἢ περιφραγμένο χῶρο, πὺν τὸν ὠνόμαζαν «προσευχή». Οἱ ραββίνοι ἤξεραν ὅτι χωρὶς δημοσίᾳ λατρεία ὁ λαὸς γρήγορα θὰ ξέπεφτε στὴν ἀδιαφορία ἢ στὸν ἀθεῖσμό. Ὁ Λουκᾶς γνώριζε τὰ πράγματα κι' ὠδήγησε τοὺς συντρόφους του ἔξω ἀπ' τὴν πύλη τῆς πόλεως, στὶς ὄχθες τοῦ Γαγγίτη. Ἐκεῖ, εἶδαν ἀμέσως καὶ τὸν τόπο, πὺν ἦταν περιφραγμένος μὲ ἓ-

ναν χαμηλὸ τοῖχο, σὸν κῆπος. Μὲ ἔκκληξίτους βρῆκαν μέσα μόνο μερικὲς γυναῖκες, ἓνα μέρος Ἑβραῖες καὶ τὸ ἄλλο εἰδωλολάτριδες «φοβουμένας τὸν Θεόν», πὺν ἔκαναν τὴν πρῶνὴ τους προσευχή. Στὸ βάθος, τὸ Παγγαῖον ὕψωνε μὲ μεγαλεῖο τὴν χιονισμένη του κορυφή, καί, δίπλα τους, τὸ ρυάκι ἐξακολουθοῦσε τὴν μελωδία του. Αὐτὲς οἱ γυναῖκες ἀσφαλῶς δὲν ἤξεραν πολλὰ πράγματα, ἀλλ' εἶχαν ζωηρὸ θρησκευτικὸ ἐνδιαφέρον, κι' ὅποιος τὸ ἔχει αὐτό, αὐτὸν ὁ Θεὸς τὸν ὀδηγεῖ μακρότερα. Ἐδῶ, ἔμπρὸς στὶς καλὲς αὐτὲς γυναῖκες, μποροῦσε ὁ Παῦλος ν' ἀφήσῃ τὴν καρδιά του νὰ μιλήσῃ ἐλεύθερα. Πολὺ σπάνια θὰ εἶχε μιλήσει σὲ ἀκροατήριον πὺν νὰ αἰσθανόταν πὺν μεγάλη ἀπ' ὅσων αὐτὸ εὐγνωμοσύνη. Ἐντύπωσι ἔκανε, μέσα στὴν ὀμάδα αὐτὴν τῶν γυναικῶν, μία καλοντυμένη κυρία, μὲ ἰδιαίτερο θρησκευτικὸ ἐνδιαφέρον, πὺν δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς Φίλιππους, ἀλλὰ εἰδωλολάτρις ἀπὸ τὰ Θυάτειρα. Γι' αὐτὸ τὴν ἔλεγαν καὶ Λυδία. Ἦταν πλουσία γυναίκα, τοῦ ἐμπορίου, πὺν, ἀσφαλῶς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, γιὰ τὸν ὀποῖον δὲν ἔχουμε καμμιά πληροφορία, ἐξακολούθησε τὸ ἐμπόριον τῆς πορφύρας στὴν πόλι. Ἡ πατρίδα της, τὰ Θυάτειρα, ἦταν γνωστὴ ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὀμήρου ('Ἰλιάς Δ' 141) γιὰ τὸ ἐμπόριον τῆς πορφύρας. Ἡ πορφύρα ἦταν ἀκριβὸ ὕλικόν, καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀπαιτοῦσε σημαντικὰ κεφάλαια. Ἡ Λυδία ἦταν ἀπ' ἐκεῖνες τὶς ἐκ φύσεως χριστιανικὲς ψυχὲς πὺν, μόλις ἀκούσουν γιὰ τὸν Ἰησοῦ, τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς τὴν Ὀδό, τὴν Ἀλήθεια καὶ τὴν Ζωή. Ὁραῖο θὰ ἦταν σ' αὐτὴ τὴν πρῶνὴ προσευχή, ἐκτὸς ἀπ' τὴ Λυδία, νὰ βρίσκονταν ἐκεῖ κι' ἡ Εὐδοκία καὶ ἡ Συντύχη, πὺν ἀργότερα συναγωνιζόταν ἢ μία τὴν ἄλλη, καὶ πὺν ὁ Παῦλος, στὴν πρὸς Φιλιπησίους ἐπιστολή, τὶς προτρέπει τόσο ἐγκάρδια νὰ εἰρηνεύουν (Φιλίπ. δ' 2). Ἔτσι, θὰ ἔχουμε ἤδη πολλὰ γνωστὰ πρόσωπα σ' αὐτὴν τὴν πόλι.

Πρέπει νὰ αἰσθανώμαστε εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Λουκᾶ γιὰ τὴν ὀραία του φράσι, πὺν προλογίζει τὴν ἐπιστροφή τῆς Λυδίας, δείχνοντας ἔτσι ὅτι κατανοοῦσε τὴν γυναι-

κεία ψυχὴ κι' ἤξερε πῶς ἐργάζεται ἡ θεία χάρις. «Ἦς ὁ Κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου». Ἦταν ἔξυπνη καὶ ὀστοχαστικὴ γυναίκα. Ἦ ἱκανὴ γυναίκα τοῦ ἐμπορίου σκέπτεται τὸ κάθε τι μὲ περίσκεψι. Ἐδῶ ὁμως δὲν ἔπρεπε ν' ἀργοπορήσῃ καθόλου. Γρήγορα-γρήγορα, ἀπεφάσισε νὰ βαπτισθῆ. Ἴσως θὰ ἦταν τὸ βράδυ τῆς ἴδιας ἡμέρας τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακή, ὅταν ὁ Παῦλος κι' οἱ σύντροφοί του, μαζί μὲ τὶς καινούργιες πιστές, κατέβηκαν στὰ ἀφρισμένα νερὰ τοῦ Γαγγίτη, ὅπου καὶ ἔγινε τὸ βάπτισμα. Ἦ ἀποφασιστικὴ ἔμπορος μὲ τοὺς νευρώδεις τρόπους της καὶ «τὴν δυνατὴ φωνὴ τῆς οἰκοδέσποινας», ἔφερε σὲ λίγο, γιὰ νὰ βαπτισθῆ, κι' ὀλόκληρο τὸ προσωπικὸ τοῦ σπιτιοῦ της. Μάλιστα, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴν δραστηριότητά της, ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσῃ κανεῖς, ὅτι ἔγινε ἱεραπόστολος τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνο στοὺς Φιλίππους, ἀλλὰ καὶ στὰ Θυάτειρα καὶ ὅτι καὶ σ' αὐτὴν ἀνήκει ὁ ἔπαινος, πού, κατ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ, γράφει ὁ Ἰωάννης στὴν «Ἀποκάλυψι τοῦ Ἰωάννου» πρὸς τὸν ἄγγελο τῆς Ἐκκλησίας τῶν Θυατείρων «οἶδα... τὴν ὑπομονὴν σου» (β' 19).

Ἦ δεύτερη ἐνέργειά της, μόλις ἔγινε χριστιανὴ, ἦταν ὅτι κάλεσε τοὺς ἱεραποστόλους ν' ἀφήσουν τὸ πανδοχεῖο ὅπου ἔμεναν, καὶ νὰ ἔλθουν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ εὐρύχωρο ἐμπορικὸ της σπίτι. «Εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι», εἶπε. Τὸ εἶπε πολὺ συνετά. Ἦ Λυδία εἶχε τοὺς λόγους της· τὸ σπίτι της ἦταν τὸ μόνο κατάλληλο μέρος γιὰ τὶς λατρευτικὲς συναντήσεις τῆς Ἐκκλησίας, πού θὰ ἄρχιζαν. Τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ τὸ χριστιανικὸ αἶσθημα τιμῆς καὶ ἡ μητρικὴ της στοργὴ καὶ ἡ γυναικεῖα φιλοδοξία της ἔβρισκαν ἱκανοποίησι μὲ τὸ νὰ φιλοξενήσῃ τὴν πρώτη χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ νὰ περιποιηθῆ τοὺς ἱεραποστόλους, ποῖος μποροῦσε νὰ τὸ παρεξηγήσῃ; «Παρεβιάσατο ἡμᾶς!» προσθέτει χαμογελώντας ὁ Λουκᾶς. Ἦταν τιμητικὴ διάκρισι γιὰ τὴν Λυδία τὸ ὅτι ὁ Παῦλος δέχθηκε τὴν πρόσκλησί της. Μπορεῖ ἡ γυναίκα αὐτὴ νὰ ἔπαιξε κάποιο μέρος στὴ ζωὴ του. Ἐγινε στύλος τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησί-

ας, χάρισε στὸν Ἀπόστολο καὶ σ' ὄλους τοὺς κήρυκες τῆς πίστεως, καὶ στὴν νεοσύστατη Ἐκκλησία, τὴν μητρικὴ της ἀγάπη. Ὁ Παῦλος ὕστερ' ἀπὸ καιρὸ, ἔγραφε: «οἶδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππησίοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι, ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἅπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψατε» (δ' 15-16). χωρὶς ἀμφιβολία, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ δῶρα πέρασαν ἀπ' τὰ χέρια τῆς Λυδίας.

Ποῖος θὰ μποροῦσε νὰ φαντασθῆ ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο θὰ ἔκανε τὴν εἴσοδό του στὴν Εὐρώπη τόσο ἀθόρυβα καὶ τόσο μυστικά! Οὔτε πανηγυρικά, ὅπως στὸν Ἄρειο Πάγο, ἐμπρὸς στοὺς φιλοσόφους, οὔτε δραματικά, ὅπως στὴν Κύπρο, ἐμπρὸς στὸν Ἀνθύπατο, ἀλλ' εἰδυλλιακά, ὅπως ἓνα δροσοστάλακτο πρωῖνὸ ἢ ἓνα χαριτωμένο ἡλιοβασίλεμα στὴν Ἀνατολή. Αὐτοὺς τοὺς γλυκοὺς καὶ, μολαταῦτα, δυνατοὺς τόνους ἔφερε πρὸς τὸ Εὐαγγέλιο μαζί της ἡ γυναίκα, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ. Κι' ὁ ἀντίλαλός τους συνεχιζόταν στοὺς Φιλίππους. Ὅταν τὸ Εὐαγγέλιο ἔφθασε στὴν Εὐρώπη, τὶς γυναῖκες πλησίασε πρῶτες, γιατί οἱ ἄνδρες ἀπουσίαζαν,—ὅπως καὶ στοὺς Σαμαρεῖτες ὅπου ὁ Ἰησοῦς σὲ μιὰ γυναίκα φανέρωσε τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Γυναῖκες ἦταν οἱ τελευταῖοι πού ἔμειναν κάτω ἀπ' τὸν Σταυρὸ καὶ παρευρίσκονταν στὸν ἐνταφιασμό, ὅπως, ἐπίσης, αὐτὲς ἦταν καὶ οἱ πρῶτες πού βρέθηκαν ἐμπρὸς στὸν ἄδειο τάφο. Στὶς θλιβερὲς ἱστορίες πού διηγεῖται τὸ Εὐαγγέλιο, σχετικὰ μὲ ὑποκρισίες, μίση, διωγμούς, ὑβρεις, πτώσι ἢ φοβισμένη φυγὴ, δὲν γίνεται ποτὲ λόγος γιὰ γυναίκα. Οἱ ἄνδρες, βέβαια, ἀκούγονται περισσότερο ὡς κήρυκες, ὡς ἱεραπόστολοι κι' ἀντιπρόσωποι τῆς θρησκείας, ἀλλὰ πῶς θὰ ὑπῆρχε χριστιανικὴ Εὐρώπη χωρὶς τὴν χριστιανὴ γυναίκα ἢ στὸ σπίτι ὡς μητέρα, σύζυγο, ἀδελφή, ἢ ἔξω τὴν ἀγαμὴ ἀφιερωμένη βοηθὸ τῆς μυριοπλάσιας δυστυχίας; Ὁ Παῦλος κατανοῦσε πολὺ βαθιὰ τὴν πλευρὰ αὐτὴ τοῦ γυναικεῖου κόσμου, κι' εἶναι ὁ πρῶτος πού

στήν ἱεραποστολή μεταχειρίσθηκε ἐνεργῶς τὴν γυναίκα. Ἐκτιμᾷ τὴν πνευματικὰ προικισμένη γυναίκα, ὅπως ἡ Πρίσκιλλα, ποὺ διδάσκει τὸν σπουδασμένον Ἀπολῶ. Παντοῦ στὶς Ἐπιστολές του ἔχει χαιρετισμούς κι' ἐπαίνους γιὰ τὶς γυναῖκες. Ἀναγνωρίζει τὶς ὑπηρεσίες τῆς Χλόης στὴν Κόρινθο, τῆς Φοίβης τῶν Κεχροῶν, ποὺ τῆς ἐμπιστεύεται τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολή του. Ἀναγνωρίζει τὸν γυναικεῖο χαρακτήρα τῆς μητέρας τοῦ Ρούφου, ποὺ τὴν θεωρεῖ καὶ δική του μητέρα. Ὅταν γράφει στὸν πλούσιο ἔμπορο Φιλήμονα, δὲν ξεχνᾷ νὰ στείλῃ τοὺς χαιρετισμούς του στὴν σύζυγό του Ἀλφία Ἰδιαιτέρως ἐκτιμᾷ τὶς οικιακὲς ἐργασίες καὶ τὴν ἀνατροφή παιδιῶν, ποὺ χαρίζει στὴν γυναίκα τὸν οὐρανό. Ἐκτιμᾷ στὴν Καισάρεια τὶς θυγατέρες τοῦ Φιλίππου, μὲ τὰ προφητικά τους χαρίσματα. Οἱ φροντίδες του εἶναι ἀφιερωμένες καὶ στὶς ἔντιμες χῆρες, ποὺ ἔχουν ἀφιερωθῆ σὲ ἔργα ἀγάπης, καὶ ποὺ γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀναλάβει τὴν συντήρησίν τους (Α' Τιμ. ε' 3-16). Βαθῶς γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀναγνωρίζει κάθε καλὴ πλευρὰ τοῦ γυναικεῖου χαρακτήρος. «Εὐγενικὲς γυναῖκες τῶν Φιλίππων· σὰν ἱερὲς μορφὲς στέκονται στὶς πύλες τῆς Εὐ-

ρώπης, σὰν νὰ ἤθελαν νὰ ὑπενθυμίσουν σ' ὅλες τὶς ἀδελφές τους αὐτῆς τῆς ἡπείρου, τὴν ἱερὴ ἀποστολή ποὺ, μέσα στὴν χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἔχουν οἱ γυναῖκες τῆς Εὐρώπης, νὰ εἶναι ἱερεῖες, ποὺ διατηροῦν τὴν ἅγια φλόγα ποὺ ἔκαμε τὴν ἡπειρὸ μας εὐτυχισμένη καὶ μεγάλη».

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχάσωμε καὶ τοὺς εὐγενικοὺς ἐκείνους ἄνδρες, ὅπως ὁ Ἐπαφροδίτος, ποὺ ὁ Παῦλος τὸν ὀνομάζει «συνεργὸν καὶ συστρατιώτην», ποὺ, ζητώντας τὸν Ἀπόστολο, πηγαίνει στὴν Ρώμη γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ δῶρα. Κι' ὁ Κλήμης κι' ὁ Σύζυγος (ἂν ἡ λέξις Σύζυγος σημαίνει κύριο ὄνομα), καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμα, ἔρχονται παραλλήλως πρὸς ἐκεῖνες τὶς γυναῖκες, μὲ τόση μάλιστα σταθερότητα, ὥστε ὁ Παῦλος βεβαιώνει, ὅτι τὰ ὀνόματά τους εἶναι γραμμένα «ἐν βίβλῳ ζωῆς» (Φιλ. δ' 3). Καμμίαν ἄλλη Ἐκκλησία δὲν ἀγάπησε ὁ Παῦλος τόσο πολὺ, ὅσον τὴν Ἐκκλησία τῶν Φιλίππων. Ἦταν ἡ πρώτη ἀγάπη του πάνω σὲ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος, «χαρὰ καὶ στέφανός» του (Φιλ. δ' 1)· «μάρτυς γὰρ μοῦ ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ», τοὺς γράφει ὁ Ἀπόστολος (Φιλ. α' 8).

J. HOLZNER

Η Ρ Θ Ε Σ

Ἑρθες ἀναπάντεχα ἐχθές
Κάτ' ἀπ' τὴ μυγδαλιά τὴν ἀνθισμένη
Ποῦμαστε μόνοι·
Ἑρθες ἀνεπάντεχα ἐχθές,
Κι' ὁ κῆπος γέμισ' ὁμορφιές,
Καὶ Σὲ φιλοῦσαν... γέρνωντας οἱ κλώνοι.

Ἑρθες σὰν θρόισμα, σὰν αὔρα σιγανή,
ἀμφίβολη σκιά, καὶ κάθισες μαζί μας,
Κι' ἀκούσαμε καὶ τὴ γλυκιά Σου τὴ φωνή,
Καὶ σκίρτησ' ἡ ψυχὴ μας!!

Ἑρθες, ἀνάλαφρος... στὰ δάκτυλα πατώντας,
γλυκός!.. γαλήνιος σὰν ἀνατολή,
σκυφτοὺς μᾶς βρήκες, μελετώντας
τοῦ Παύλου κάποια ἐπιστολή,

Στὰ πόδια Σ' ἔνα σμᾶρι περιστέρια
ἐκθαμβὰ Σὲ κυττοῦσαν,.. μὰ καθὼς
ἀπλώσαμε πρὸς Σὲ τὰ χέρια
γλύστρησες... Κι' ἔμεινε τὸ Φῶς.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΜΒΥΣΗΣ